

Katarzyna AMADOR DZIEDZIC

Uniwersytet Jagielloński

kadziedzic@gmail.com

DLACZEGO KONSOCJONALIZM ZAWODZI W LIBANIE?

ROLA ELIT POLITYCZNYCH W SYSTEMIE *POWER-SHARING*

ABSTRACT

Why Consociationalism Fails in Lebanon? The Role of Political Elites in the Power-Sharing System

Power-sharing agreements have been the leading programs for resolving ethnic conflicts around the world for several decades. This solution has been applied in Bosnia and Herzegovina, Northern Ireland, Sudan, Burundi, Tyrol and Lebanon. However, many researchers and observers believe that power-sharing solutions are short-term and do not stabilize countries in the long run. The most frequently cited example is the Lebanese political system, which has been struggling with political instability, sectarian divisions, institutional paralysis, and external intervention for thirty years. Today's Lebanon is an example of a religiously divided and undemocratic state, and the cause of its collapse are seen in consociational mechanisms. This study aims to show that the sources of the state's inefficiency and instability lie in the Lebanese ruling class, not in the model itself. They have used power-sharing mechanisms to appropriate state institutions and resources, reinforce segmental divisions, build their own patronage empires, and, as a result, weaken the state and block the transition to full democracy. The case study of Lebanon shows how consociational tools can be abused in the interests of political elites to maintain their dominance.

Keywords: power-sharing, consociational democracy, Lebanon

Słowa kluczowe: współrządzenie, demokracja konsocjonalna, Liban

WSTĘP

17 października 2019 r. Liban stał się areną największych protestów ulicznych w swojej najnowszej historii. Tysiące obywateli, przekraczając podziały wyznaniowe i polityczne, skandowało hasło *Kellon ya'ne kellon* (*Wszyscy, znaczy wszyscy*), domagając się odejścia całej klasy politycznej. Protestujący wyrazili sprzeciw wobec elit politycznych, sekciarskiego systemu politycznego, powszechnej korupcji, klientelizmu, paraliżu instytucjonalnego oraz niezdolności państwa do prowadzenia skutecznej polityki publicznej. Szczególnie silnie wybrzmiało żądanie powołania rządu technokratów, który mógłby powstrzymać pogłębiający się kryzys gospodarczy i odblokować pomoc międzynarodową¹. Demonstracje zbiegły się symbolicznie z trzydziestą rocznicą porozumienia z at-Ta'if (1989), które zakończyło wojnę domową i nadało obecny kształt systemowi politycznemu Libanu. Porozumienie to przewidywało stopniowe odchodzenie od konfesjonalizmu politycznego i budowę bardziej obywatelskiego modelu państwa. Większość zapowiadanych reform nigdy jednak nie została wdrożona, a system konfesjonalny utrwalił się jako sztywna i trudna do zmiany struktura podziału władzy². W rezultacie Liban pogrążył się w głębokim kryzysie finansowym, społecznym i instytucjonalnym, który doprowadził do bezprecedensowego zubożenia społeczeństwa oraz erozji zdolności państwa do pełnienia podstawowych funkcji³.

Libański model polityczny jest często opisywany jako przykład demokracji konsocjonalnej opartej na zasadzie *power-sharing*, czyli współrządzenia elit reprezentujących główne segmenty społeczeństwa pluralnego⁴. W literaturze przedmiotu dotyczącej

¹ D. Khatib, *17 October 2019 Revolution in Lebanon: A Preliminary Analysis*, [w:] *New Wave of Revolutions in the MENA Region: A Comparative Perspective*, red. L. Issaev, A. Korotayev, Cham 2022, [online] https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-15135-4_4, 15 IV 2025.

² *At-Ta'if Agreement*, UN Documentation, 1989, [online] https://www.un.int/lebanon/sites/www.un.int/files/Lebanon/the_taif_agreement_english_version_.pdf, 25 III 2025.

³ Zob.: *Poverty in Lebanon: Solidarity Is Vital on Address the Impact of Multiple Overlapping Shocks*, UN, Beirut, VIII 2020, [online] <https://digitallibrary.un.org/record/3895004?ln=fr&v=pdf>, 23 III 2023; *Lebanon Sinking (To the Top 3)*, Lebanon Economic Monitor, World Bank, 2021, [online] <https://documents1.worldbank.org/curated/en/394741622469174252/pdf/Lebanon-Economic-Monitor-Lebanon-Sinking-to-the-Top-3.pdf>, 23 XII 2023; N. Haken i in., *Fragile State Index. Final Report 2023 – Annual Report*, The Found for Peace, 2023, [online] <https://fragilestatesindex.org/2023/06/14/fragile-states-index-2023-annual-report/>, 16 XI 2023; *Democracy Index 2023: EIU Report*, The Economist Intelligence, 2023, [online] <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2024/>, 1 I 2024; A. Assis, *Lebanon's Protest Movement off 2015 – 2019: A Comparative Analysis*, Fredrich Naumann Stiftung, 2021, [online] <https://www.freiheit.org/lebanon/lebanons-protest-movements-2015-and-2019-comparative-analysis>, 15 IV 2025.

⁴ Społeczeństwo pluralne *vs.* społeczeństwo głęboko podzielone. Oba pojęcia odnoszą się do struktur społecznych charakteryzujących się segmentacją. W teorii konsocjonalnej Lijpharta podziały segmentowe (*segmental cleavages*) wyróżniają społeczeństwa, w których linie podziałów społeczno-politycznych pokrywają się z granicami podziałów etnicznych, kulturowych lub religijnych. W niniejszym artykule wymiennie stosuje się terminy takie jak: „segment”, „subkultura”, „gmina religijna” czy „wspólnota wyznaniowa”. Zob. A. Lijphart, *Thinking about Democracy: Power Sharing and Majority Rule in Theory and Practice*, London–New York 2008.

Libanu system ten, ze względu na sposób podzielenia władzy pomiędzy wspólnoty wyznaniowe, nazywany jest systemem konfesjonalnym (ang. *confessionalism*)⁵.

Zgodnie z klasyczną teorią Arenda Lijpharta system taki może zapewnić stabilność w społeczeństwach głęboko podzielonych, pod warunkiem że elity polityczne są zdolne do współpracy, kompromisu oraz utrzymywania lojalności wobec wspólnego państwa⁶. Przypadek Libanu rodzi jednak pytanie, czy warunki te są w ogóle spełnione.

Celem niniejszego artykułu jest analiza funkcjonowania libańskiego modelu konsocjonalnego w świetle teorii demokracji konsocjonalnej. Artykuł stawia tezę, że główną przyczyną niepowodzenia konsocjonalizmu w Libanie nie jest sama konstrukcja instytucjonalna systemu *power-sharing*, lecz brak kooperacyjnej kultury elit oraz przekształcenie instytucji państwowych w mechanizm klientelistycznej redystrybucji zasobów. Analiza ma charakter jakościowy i opiera się na podejściu instytucjonalno-historycznym oraz literaturze przedmiotu.

TEORIA DEMOKRACJI KONSOCJONALNEJ

Konsocjonalizm jest empirycznie ugruntowaną teorią normatywną, która promuje współrzędzenie (*power-sharing*) jako rozwiązanie polityczne w państwach charakteryzujących się głęboką fragmentacją społeczną i trwałym konfliktem politycznym⁷. Stanowi jeden z najbardziej wpływowych paradygmatów w badaniach nad demokracją w społeczeństwach głęboko podzielonych oraz ważny program badawczy w politologii porównawczej⁸. Jego znaczenie polega przede wszystkim na przełamaniu sceptycyzmu wobec możliwości utrzymania stabilnej demokracji w krajach pluralnych⁹. Koncepcja konsocjonalizmu była rozwijana przez wielu badaczy, m.in. Hansa Daaldera, W. Arthura Lewisa, Vala R. Lorwina, Erica A. Nordlingera, G. Bingham Powella Jr. i Jürga Steinera¹⁰, jednak

⁵ I. Harb, *Lebanon's Confessionalism: Problems and Prospects*, United States Institute of Peace, 2006, [online] <https://web.archive.org/web/20090715060640/http://www.usip.org/resources/lebanons-confessionalism-problems-and-prospects>, 15 IV 2025.

⁶ A. Lijphart, *Consociational Democracy*, „World Politics” 1969, vol. 21, no. 2, s. 207-225.

⁷ R. Lemarchand, *Consociationalism and Power Sharing in Africa: Rwanda, Burundi and the Democratic Republic of the Congo*, „African Affairs” 2007, vol. 106, no. 422, s. 1.

⁸ G. Bingham Powell, Jr., *Review of Arend Lijphart's Democracy in Plural Society*, „American Political Sciences Review” 1979, vol. 73, no. 1, s. 295; B. O'Leary, *Debating Consociational Politics: Normative and Explanatory Arguments*, [w:] *From Power-Sharing to Democracy*, red. S. Noel, Montreal 2005, s. 4; R. Taylor, *Consociational Theory*, McGarry and O'Leary and the Northern Ireland Conflict, New York 2009, s. 1.

⁹ S. Halpern, *Consociational Democracy and the Dangers of Politics as Science*, PhD Thesis, Oxford University, Oxford 1984, s. 1.

¹⁰ H. Daalder, *The Consociational Democracy Theme*, „World Politics” 1974, vol. 26, s. 604-621; tenże, *On the Origins of the Consociational Democracy Model*, „Acta Politica” 1984, vol. 19 (I), s. 97-116; W.A. Lewis, *Politics in West Africa*, London 1965; V.R. Lorwin, *Segmented Pluralism: Ideological Cleavages and Political Cohesion in the Smaller European Democracies*, „Comparative Politics” 1971, vol. 3, no. 2, s. 141-175; E.A. Nordlinger, *Conflict Regulation in Divided Societies*, Cambridge 1972; G.B. Powell, Jr., *Social Fragmentation and Political Hostility. An Austrian Case Study*, Stanford 1970;

jej najbardziej wpływową wersję sformułował Arend Lijphart¹¹. Na podstawie badań nad stabilnością demokracji w podzielonych społeczeństwach Europy Zachodniej – zwłaszcza w Holandii, Belgii, Szwajcarii i Austrii w latach 1945-1966 – Lijphart wskazał, że destabilizujące skutki podziałów segmentowych mogą być równoważone przez współpracę elit reprezentujących poszczególne grupy etniczne, wspólnoty religijne, grupy kulturowe czy językowe. W późniejszych analizach odnajdywał elementy konsocjonalizmu również poza Europą, m.in. w Libanie, Kolumbii (1958-1974)¹², Republice Południowej Afryki (1993-1996)¹³ czy w Indiach¹⁴. We wczesnych pracach Lijphart definiował demokrację konsocjonalną przede wszystkim przez pryzmat zachowań elit politycznych, współpracujących w ramach wielkiej koalicji¹⁵. W artykule *Consociational Democracy* (1969) podkreślał znaczenie relacji między elitami, subkulturami oraz elitami i ich zapleczem społecznym. Wskazywał cztery kluczowe warunki skutecznego funkcjonowania systemu: zdolność elit do dostosowywania się do sprzecznych interesów segmentów, gotowość do przekraczania linii podziałów, zaangażowanie w utrzymanie stabilności systemu oraz świadomość zagrożeń wynikających z fragmentacji politycznej¹⁶. W kolejnej pracy *Democracy in Plural Societies* (1977) Lijphart przesunął akcent z postaw elit na instytucjonalne filary modelu, wskazując cztery podstawowe zasady demokracji konsocjonalnej: wielką koalicję, proporcjonalność, autonomię kulturową oraz prawo weta mniejszości¹⁷. W dalszych pracach uznał wielką koalicję i autonomię kulturową za zasady kluczowe, traktując pozostałe jako instrumenty dopełniające¹⁸. Choć teoria ewoluowała w kierunku większego nacisku na instytucje, kluczowa rola elit politycznych pozostaje warunkiem koniecznym dla budowania i utrzymania konsocjonalnych porozumień i stabilnych reżimów demokratycznych. Konsocjonalizm zakłada bowiem, że stabilność w społeczeństwach głęboko podzielonych jest możliwa jedynie wtedy, gdy liderzy polityczni są zdolni do kompromisu i utrzymania lojalności wobec wspólnego państwa¹⁹.

tenże, *Political Cleavage Structure, Cross-Pressure Processes, and Partisanship: An Empirical Test of the Theory*, „American Journal of Political Science” 1976, vol. 20, no. 1, s. 1-23; J. Steiner, *Amicable Agreement versus Majority Rule*, Chapel Hill 1974; tenże, *The Consociational Theory and Beyond*, „Comparative Politics” 1981, vol. 13, no. 3, s. 339-354.

¹¹ A. Lijphart, *The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands*, Berkeley 1968; tenże, *Consociational Democracy...*, s. 207-225; tenże, *Consociational Theory: Problems and Prospects: A Reply*, „Comparative Politics” 1981, vol. 13, no. 3, s. 355-359; tenże, *Constitutional Design for Divided Societies*, „Journal of Democracy” 2004, vol. 15, no. 2, s. 96-109; tenże, *Self-Determination versus Predetermination of Ethnic Minorities in Power Sharing Systems*, [w:] tegoż, *Thinking about Democracy...*, s. 66-74.

¹² A. Lijphart, *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*, New Haven-London 1977.

¹³ A. Lijphart, *Power-Sharing in South Africa*, Berkeley 1984.

¹⁴ A. Lijphart, *The Puzzle of Indian Democracy: A Consociational Interpretation*, „American Political Science Review” 1996, vol. 90, no. 2, s. 258-268.

¹⁵ A. Lijphart, *The Politics of Accommodation...*, s. 59-70; tenże, *Consociational Democracy...*, s. 213.

¹⁶ A. Lijphart, *Consociational Democracy...*, s. 207-225.

¹⁷ A. Lijphart, *Democracy in Plural...*, s. 25.

¹⁸ A. Lijphart, *Constitutional Design...*, s. 96-97.

¹⁹ A. Lijphart, *Thinking about Democracy: Power Sharing and Majority Rule in Theory and Practice*, London-New York 2008, s. 277-279.

Model konsocjonalny opiera się na zasadzie *power-sharing*, rozumianej jako współrządzenie głównych aktorów etnopolitycznych. W piśmiennictwie termin ten bywa używany zamiennie z konsocjonalizmem, choć nie każdy system oparty na współrządzeniu spełnia kryteria modelu konsocjonalnego. W odróżnieniu od podejść centrypetalnych (Donald Horowitz, Andrew Reynolds, Benjamin Reilly)²⁰ czy modeli hybrydowych (Krzysztof Trzcinski)²¹, konsocjonalizm zakłada trwałą inkluzję segmentów w proces decyzyjny oraz instytucjonalne gwarancje ich udziału we władzy. Teoria demokracji konsocjonalnej Lijpharta traktuje demokrację jako ciągły proces zarządzania konfliktem poprzez cykliczne rozwiązywanie sporów. Wymaga, aby kluczowe oraz kontrowersyjne kwestie były rozwiązywane na drodze negocjacji i współpracy wszystkich aktorów politycznych, a nie poprzez zwykłą większość.

INSTYTUCJONALNE FILARY KONSOCJONALIZMU

Instytucjonalne filary modelu mogą przyjmować różne formy organizacyjne, zależnie od kontekstu. Wielka koalicja może funkcjonować jako rząd koalicyjny w systemie parlamentarnym lub jako instytucja doradcza w systemie. Autonomia kulturowa może mieć charakter terytorialny (federalizm) lub nieterytorialny, np. odrębne kodeksy prawa rodzinnego. Proporcjonalność realizowana jest przez system wyborczy, zasady obsady stanowisk publicznych czy podział środków publicznych. Prawo weta mniejszości może mieć charakter absolutny lub zawieszający i dotyczyć wybranych obszarów polityki. Zasady te mogą być zapisane w konstytucji lub funkcjonować w formie nieformalnych praktyk elit politycznych²².

Lijphart rozróżnia ponadto liberalne i korporacyjne modele konsocjonalizmu. W pierwszym przypadku skład elit współrządzających jest wynikiem rywalizacji wyborczej, w drugim – grupy uczestniczące w podziale władzy są określone z góry²³. Teoria liberalnego konsocjonalizmu została następnie rozwinięta przez Johna McGarry'ego i Brendona O'Leary'ego na podstawie analizy przypadku Irlandii Północnej²⁴.

²⁰ D. Horowitz, *Ethnic Group in Conflict*, Berkeley 1985; A. Reynolds, *The Architecture of Democracy: Constitutional Design, Conflict Management, and Democracy*, Oxford 2002; B. Reilly, *Democracy in Divided Societies: Electoral Engineering for Conflict Management*, Cambridge 2001.

²¹ K. Trzcinski, *Hybrydowe power-sharing. Koncepcja i instytucje*, „Studia Polityczne” 2020, t. 48, nr 3, s. 11-32.

²² A. Lijphart, *Democracy in Plural...*, s. 25-52; tenże, *Power-Sharing in South Africa...*, s. 6-8; tenże, *The Puzzle of Indian...*, s. 259-262.

²³ A. Lijphart, *Self-Determination...*, s. 276-277; A. McCulloch, *Consociational Settlements in Deeply Divided Societies: The Liberal-Corporate Distinction*, „Democratization” 2014, vol. 21, no. 3, s. 501-518.

²⁴ J. McGarry, B. O'Leary, *Consociational Theory, Northern Ireland's Conflict, and its Agreement*. Part 1: *What Consociationalists Can Learn from Northern Ireland*, „The Government and Opposition” 2006, vol. 41, no. 1, s. 43-63; *cz.*, *Iraq's Constitution of 2005: Liberal Consociation as Political Prescription*, „International Journal of Constitutional Law” 2007, vol. 5, no. 4, s. 670-698.

Holendersko-amerykański badacz wskazał również czynniki sprzyjające konsolidacji konsocjonalizmu, podkreślając jednak, że ich brak nie musi przesądzać o niepowodzeniu systemu²⁵.

Najważniejszym warunkiem funkcjonowania demokracji konsocjonalnej pozostaje jednak skłonność elit do współpracy i kompromisu. To one przekształcają potencjalnie odśrodkową kulturę polityczną w stabilny reżim demokratyczny. Lijphart określa takie zachowanie mianem *self-negating prophecy* (*samozaprzeczająca sobie przepowiednia*), wskazując, że świadoma współpraca elit może zapobiec eskalacji konfliktu²⁶.

KRYTYKA KONSOCJONALIZMU

Teoria konsocjonalna spotkała się z szeroką krytyką. Zarzuca się jej nadmierne uprzywilejowanie elit politycznych, ograniczanie wpływu obywateli na proces decyzyjny, sprzyjanie zakulisowym negocjacjom²⁷ oraz ryzyko przekształcenia systemu w oligarchię²⁸ lub etnokrację²⁹. Krytycy wskazują również, że model może utrwalać podziały segmentowe³⁰, ograniczać mobilność polityczną obywateli i wykluczać tożsamości wykraczające poza sztywne kategorie etnopolityczne³¹. Akademicka polemika dotycząca normatywnej wartości i modelu demokracji konsocjonalnej pozostaje nierozstrzygnięta, a sam konsocjonalizm – mimo licznych zastrzeżeń i krytyki – wciąż uchodzi za jeden z najczęściej rekomendowanych modeli instytucjonalnych dla społeczeństw pluralnych. Współczesna debata koncentruje się już nie tyle na samej zasadności *power-sharing*, ile na warunkach jego demokratyczności i efektywności oraz wpływie instytucji konsocjonalnych na inne obszary polityki i funkcjonowania państwa. Coraz częściej podkreśla się potrzebę rozwijania pozytywnej teorii demokracji konsocjonalnej, zamiast prowadzenia wyłącznie sporów wokół jej ograniczeń³².

²⁵ A. Lijphart, *Power-Sharing in South Africa...*, s. 118-132.

²⁶ A. Lijphart, *Consociational Democracy...*, s. 216; tenże, *Democracy in Plural...*, s. 100.

²⁷ M.P.C.M. van Schendelen, *Consociational Democracy: The Views of Arend Lijphart and Collected Criticisms*, „Political Science Reviewer” 1985, vol. 15 (1), s. 164-165, 173; I. Lustic, *Lijphart, Lakatos, and Consociationalism: Almond and Lijphart: Competing Research Programs in an Early-Lakatosian Mode*, „World Politics” 1997, vol. 50, no. 1, s. 104-105.

²⁸ S.P. Huntington, *Reform and Stability in a Modernizing, Multi-Ethnic Society*, „Politikon” 1981, vol. 8, s. 8-26.

²⁹ N. Stojanović, *Democracy, Ethnocracy, and Consociational Democracy*, „International Political Science Review” 2020, vol. 42, no. 1, s. 30-43.

³⁰ D. Horowitz, *Ethnic Group...*

³¹ T. Agarín, A. McCulloch, *How Power-Sharing Included and Excluded Non-Dominant Communities: Introduction to the Special Issue*, „International Political Sciences Review” 2020, vol. 4, no. 1, s. 3-14.

³² M. Bogaards, *How Democratic is Consociational Democracy?*, The European Consortium for Political Research, General Conference, University College, Dublin 2024.

GENEZA I EWOLUCJA SYSTEMU KONFESJONALNEGO W LIBANIE

Państwo libańskie ukształtowało się w wyniku działań i pragmatyzmu libańskich chrześcijan, którzy dążyli do uzyskania niezależności oraz zabezpieczenia swojej tożsamości w otoczeniu państw muzułmańskich Bliskiego Wschodu. Jego istnienie było możliwe dzięki zgodzie zamożnych miejskich sunnitów na budowę państwa chrześcijańsko-muzułmańskiego, przy jednoczesnej dominacji politycznej chrześcijan w systemie władzy. Libańska formuła *power-sharing* została nieformalnie zinstytucjonalizowana w Pakcie Narodowym z 1943 r., będącym wspólnym wysiłkiem sunnitów i maronitów na rzecz uzyskania niepodległości oraz zakończenia francuskiego mandatu³³. Ta niepisana umowa, podobnie jak konstytucja z 1926 r., podkreślała tymczasowy charakter rozwiązań konfesjonalnych, co odpowiadało ówczesnym oczekiwaniom społecznym.

Jak zauważa Albert Hourani, społeczeństwo libańskie nie było wówczas ani homogeniczne, ani całkowicie zamknięte na świat zewnętrzny. Było społeczeństwem pluralistycznym, w którym wspólnoty różniły się pod względem lojalności religijnych i więzi rodzinnych, a jednocześnie współistniały w ramach wspólnych struktur społecznych³⁴. W momencie uzyskania niepodległości stare i nowe elity polityczno-ekonomiczne przejęły instytucje postkolonialne, kreując się na strażników interesów swoich wspólnot. Wykorzystały istniejące rozwiązania prawne, w tym art. 95 konstytucji z 1926 r., nakazujący sprawiedliwą reprezentację gmin wyznaniowych w urzędach publicznych, oraz francuskie dekrety dotyczące statusu personalnego, do rozpoczęcia procesu homogenizacji wspólnot. W ten sposób utrwalano obraz społeczeństwa libańskiego jako trwale podzielonego na segmenty – wspólnoty wyznaniowe. Mechanizmy te służyły uzasadnieniu przejęcia urzędów i zasobów państwowych pod pozorem zarządzania różnorodnością w ramach konsocjonalnej polityki³⁵.

W okresie wojny domowej doszło do dalszych przemian społeczno-politycznych. Wyłoniły się nowe, znacznie bardziej radykalne, elity, posługujące się retoryką wyznaniową, strachem i wrogością w celu mobilizacji politycznej oraz utrzymania lub zdobycia władzy. Elity te dopuszczały zewnętrzną ingerencję w sprawy Libanu, wchodząc w sojusze z aktorami regionalnymi przeciwko lokalnym konkurentom. Wojna doprowadziła do kantonizacji kraju wskutek przemieszczeń ludności i przymusowych przesiedleń³⁶. W miejsce osłabionego państwa pojawiły się wyznaniowe organizacje i instytucje społeczne, które przejęły odpowiedzialność za zaspokajanie podstawowych potrzeb ludności. Procesy te pogłębiły segmentację społeczeństwa, zwiększyły dystans między wspólnotami i nasiliły wzajemną nieufność. Przywódcy milicji tworzyli mini-państwowe struktury, w których pełnili funkcję obrońców i patronów swoich grup,

³³ T. Najem, *Lebanon: The Politics of Penetrated Society*, London 2012, s. 12.

³⁴ A. Hourani, *The Emergence of the Modern Middle East*, Berkeley 1981, s. 175.

³⁵ B.F. Salloukh, *The State of Consociationalism in Lebanon*, „Nationalism and Ethnic Politics” 2023, vol. 30, no. 1, s. 5.

³⁶ K. Dib, *Warlords and Merchants: The Lebanese Business and Political Establishment*, Berkshire 2004, s. 243-278.

włączając społeczności w sieci klientelistyczne niezbędne do przetrwania wojny³⁷. W rzeczywistości powojennej zostali oni włączeni do systemu współrzędzenia jako reprezentanci grup etnopolitycznych, obok tradycyjnych elit.

Nowe zasady podziału władzy zostały wypracowane podczas rozmów pokojowych prowadzonych na forum międzynarodowym. Karta Zgody Narodowej z at-Ta'if została podpisana 22 października 1989 r., a jej postanowienia w formie poprawek konstytucyjnych wprowadzono 21 sierpnia 1990 r. Porozumienie to rozstrzygnęło kwestię tożsamości Libanu, wskazując jednoznacznie na jego przynależność do świata arabskiego³⁸. Jednocześnie formalizowało konsocjonalny model systemu politycznego, wprowadzając regulacje mające ograniczyć zjawisko komunalizmu (ang. *communalism*)³⁹. W konstytucji podkreślono wartości demokracji liberalnej oraz charakter reżimu opartego na demokracji parlamentarnej, wolnej gospodarce i zrównoważonym rozwoju regionalnym⁴⁰.

Konfesjonalizm został określony jako rozwiązanie tymczasowe. Przewidziano powołanie Narodowej Komisji odpowiedzialnej za opracowanie propozycji zmian ustrojowych i rozpoczęcie procesu dekonfesjonalizacji⁴¹. Nie określono jednak ram czasowych realizacji tych postanowień. Zakładano również utworzenie Senatu wybieranego według klucza konfesjonalnego, podczas gdy wybory do izby niższej miały mieć charakter narodowy⁴². Dokument z at-Ta'if przewidywał także decentralizację i wzmocnienie administracji regionalnej, aby lepiej odpowiadać na potrzeby społeczeństwa pluralnego⁴³.

Porozumienie skorygowało dotychczasowy podział wyznaniowy, przyznając równą liczbę miejsc w parlamencie chrześcijanom i muzułmanom. Artykuł 24 konstytucji wprowadził zasadę proporcjonalnej reprezentacji gmin religijnych i regionów w parlamencie oraz proporcjonalny podział najwyższych stanowisk państwowych⁴⁴. Z kolei poprawka w punkcie B do art. 95 konstytucji zniósła konfesjonalizm na niższych szczeblach administracji, sądownictwa, armii i instytucji bezpieczeństwa, zachowując go

³⁷ G. Corm, *The War System: Militia Hegemony and Reestablishment of the State*, [w:] *Peace for Lebanon? From War to Reconstruction*, red. D. Collings, London 1994, s. 215-230.

³⁸ *Conflict Resolution in the Arab World: Selected Essays*, red. P. Salem, Beirut 1997, s. 76.

³⁹ Komunalizm vs. konfesjonalizm – oba pojęcia odnoszą się do funkcjonowania wspólnot religijnych w polityce, ale opisują różne zjawiska. Konfesjonalizm to instytucjonalny lub konstytucyjny podział stanowisk oraz władzy politycznej według przynależności religijnej. Komunalizm oznacza podtrzymywanie i wykorzystywanie antagonizmów religijnych w celu mobilizacji wyborców / osiągnięcia celów politycznych. Komunalizm to praktyka polityczna, logika działania elit, a konfesjonalizm to system polityczny (termin politologiczny). Zob. *Komunalizm*, hasło [w:] *Słownik języka polskiego PWN*, [online] <https://sjp.pwn.pl/slowniki/komunalizm.html>, 15 IV 2025; I. Harb, *Lebanon's Confessionalism...*

⁴⁰ *The Lebanese Constitution*, „Arab Law Quarterly” 1997, vol. 12, no. 2, s. 224-225.

⁴¹ *Tamże*, s. 260-261.

⁴² *Tamże*, s. 229-230.

⁴³ *At-Ta'if Agreement...*

⁴⁴ *The Lebanese Constitution...*, s. 230.

wyłącznie na najwyższym poziomie politycznym. W praktyce jednak utrwały się nieformalne zasady przyznawania urzędów według przynależności wyznaniowej, a mechanizmy klientelizmu i *wasta* nadal odgrywały kluczową rolę przy obsadzaniu stanowisk. Zjawiska te przeniknęły również do sektora prywatnego powiązanego z państwem⁴⁵.

LIBAN JAKO KONSOCJONALNY SYSTEM WSPÓŁRZĄDZENIA PO 1989 R.

Władza wykonawcza została skoncentrowana w Radzie Ministrów, która formalnie stała się gabinetem jedności narodowej. Decyzje miały być podejmowane na zasadzie konsensusu lub większości, natomiast w sprawach kluczowych wymagano zgody dwóch trzecich członków rządu⁴⁶. Po 2005 r. rozwiązanie to stało się źródłem powtarzających się kryzysów i impasów wokół podziału stanowisk ministerialnych oraz kontroli nad tzw. mniejszością blokującą, dysponującą jedną trzecią miejsc w gabinecie. Porozumienie w Ad-Dausze (2008) przyznało opozycji parlamentarnej formalne prawo do obsadzenia jednej trzeciej plus jednego stanowiska w rządzie, wzmacniając zasadę *power-sharing* i ograniczając rządy większościowe w rządzie, oraz osłabiając władzę ustawodawczą⁴⁷.

Wzmocniono pozycję premiera (sunnity), przenosząc znaczną część prerogatyw prezydenta (maronity) do gabinetu, przy jednoczesnym zachowaniu symbolicznej roli głowy państwa. W praktyce doszło jednak do zrównoważenia wpływów obu urzędów. Część ich kompetencji nakłada się, co prowadzi do sporów interpretacyjnych. Prezydent zachowuje znaczący wpływ poprzez przewodniczenie posiedzeniom rządu (bez prawa głosu), oddziaływanie na skład gabinetu (powołuje trzech ministrów) oraz konieczność jego kontrasygnaty przy powoływaniu rządu. W rezultacie zarówno prezydent, jak i przewodniczący parlamentu (votum zaufania dla rządu) mają istotny wpływ na skład oraz funkcjonowanie gabinetu.

Prezydent jest wybierany przez parlament większością dwóch trzecich głosów w głosowaniu tajnym, przy czym konstytucja nie precyzuje jednoznacznie wymaganego kworum. W praktyce wybór odbywa się przy obecności dwóch trzecich deputowanych i poparciu co najmniej 86/128 posłów w pierwszej turze, a zwykłej większości w drugiej. Do czasu wyboru prezydenta parlament nie może prowadzić działalności ustawodawczej⁴⁸.

Na czele Zgromadzenia Narodowego stoi przewodniczący (szyita), którego pozycja została znacząco wzmocniona. Wydłużenie mandatu do czterech lat oraz utrudnienie procedury odwołania sprawiły, że urząd ten stał się politycznie niezależny⁴⁹. Funkcja ta pozostaje w rękach Nabiha Berriego od 1992 r., co pozwoliło mu zbudować silną

⁴⁵ H. Ziadeh, *Sectarianism and Inter-Communal National-Building in Lebanon*, London 2006, s. 148.

⁴⁶ *The Lebanese Constitution...*, s. 232.

⁴⁷ I. Salamey, *The Government and Politics of Lebanon*, London 2014, s. 73-80.

⁴⁸ *The Lebanese Constitution...*, s. 239-247.

⁴⁹ *Tamże*, s. 237, 251.

pozycję instytucjonalną⁵⁰. Urząd przewodniczącego parlamentu stał się trzecią osią władzy w systemie współrzędzenia. Trzy najwyższe stanowiska państwowe są powiązane mechanizmami równowagi, ale również przypisane do konkretnych wspólnot wyznaniowych. Konstytucja nie przewiduje jednak jasnych procedur rozstrzygania sporów między prezydentem a premierem czy między przewodniczącym parlamentu a prezydentem⁵¹. W praktyce wykształciła się nieformalna „wielka trójka”, której funkcjonowanie zależy także od wpływów zewnętrznych.

Artykuł 9 konstytucji przyznaje wspólnotom religijnym autonomię kulturową w sprawach wyznaniowych, edukacyjnych i dotyczących statusu personalnego. Każda wspólnota posiada własny system prawa rodzinnego, podczas gdy zapowiadany świecki kodeks cywilny nigdy nie został wprowadzony⁵². Rozwiązanie to budzi sprzeciw części społeczeństwa, gdyż 18 odrębnych systemów prawnych podważa zasadę równości obywateli wobec prawa, wzmacnia prawa kolektywne kosztem praw jednostki oraz prowadzi do dyskryminacji, zwłaszcza kobiet i dzieci⁵³. Artykuł 19 dodatkowo umacnia pozycję liderów religijnych, przyznając im prawo do weta i wnoszenia skarg do Rady Konstytucyjnej w sprawach naruszających autonomię wspólnot⁵⁴. Inaczej mówiąc: libański model autonomii kulturowej jest konstytucyjną instytucjonalizacją komunalizmu, bo tylko liderzy mogą reprezentować jednostki w kwestiach wspólnotowych w instytucjach państwowych⁵⁵.

Większość reform przewidzianych w at-Ta'if nie została zrealizowana. Nie przeprowadzono pełnej dekonfesjonalizacji, nie powołano Rady Narodowej, nie rozbierano wszystkich milicji. System polityczny utrwalił się jako sztywny, korporacyjny model konsocjonalny, słabo reagujący na zmiany demograficzne i społeczne⁵⁶. Jednostki pozostają w dużej mierze przypisane do wspólnot wyznaniowych, a możliwość funkcjonowania poza nimi jest ograniczona⁵⁷. Tożsamość etniczna nie jest jedynym składnikiem rzeczywistości społecznej i nie zawsze jest najważniejszym aspektem tożsamości jednostki⁵⁸, czego ilustracją są protesty społeczne trwające od 2011 r. w Libanie⁵⁹.

⁵⁰ L. Jacinto, *Nabih Berri: Lebanon's 'Untouchable' Parliamentary Speaker*, France 24, 31 V 2022, [online] <https://www.france24.com/en/middle-east/20220531-nabih-berri-lebanon-s-untouchable-parliamentary-speaker>, 25 III 2025.

⁵¹ *The Lebanese Constitution...*, s. 225-230.

⁵² B. Bilani, I. Najjar, A. El-Gemayel, *Personal Status*, [w:] *The Lebanese Legal System*, red. A. El-Gemayel, Washington, D.C 1985, s. 267.

⁵³ L.R. Shehadeh, *The Legal Status of Married Women in Lebanon*, „International Journal of Middle East Studies” 1998, vol. 30, no. 4, s. 505.

⁵⁴ *The Lebanese Constitution...*, s. 228-229; H. Ziadeh, *Sectarianism...*, s. 147.

⁵⁵ M. Bogaards, *Formal and Informal Consociational Institutions: A Comparison of the National Pact and the Taif Agreement in Lebanon*, „Nationalism and Ethnic Politics” 2019, vol. 25, no. 1, s. 42.

⁵⁶ H. Ziadeh, *Sectarianism...*, s. 140-148.

⁵⁷ E. Picard, *Is the Consociational System Reformable?*, HAL Open Science, 2015, s. 15.

⁵⁸ D. Horowitz, *Ethnic Group...*

⁵⁹ F. Halabi, *From "Overthrowing the Regime" to "All Means All": An Analysis of the Lebanonisation of Arab Spring Rhetoric*, Arab Reform Initiative, 18 XII 2019, [online] <https://www.arab-reform.net/publication/from-overthrowing-the-regime-to-all-means-all-an-analysis-of-the-lebanonisation-of-arab-spring-rhetoric/>, 15 III 2025.

Konstytucja charakteryzuje się ponadto znaczną sztywnością, gdyż jej zmiana wymaga kwalifikowanej większości dwóch trzecich deputowanych⁶⁰.

DLACZEGO MODEL NIE DZIAŁA?

ROLA ELIT I DEFORMACJA KONSOCJONALIZMU

Konstytucyjny nacisk na reformy polityczne, w połączeniu z nieelastycznością systemu i jego instytucji, sprawia, że Liban pozostaje uwięziony w błędnym kole permanentnej przejściowości, w którym reformy są nieustannie odkładane na przyszłość. W praktyce oznacza to pozostawienie losów systemu w rękach woluntarystycznych elit polityczno-biznesowych, które wykorzystały instytucje konsocjonalne do przejęcia państwa i kontroli nad jego zasobami. Klasa polityczna przekształciła państwo w układ gospodarczo-polityczny gwarantujący jej utrzymanie tradycyjnej pozycji oraz przywilejów. Przejmując instytucje publiczne, doprowadziła do ich marginalizacji i osłabienia, blokując rozwój silnego państwa i wspólnej tożsamości narodowej.

W miejsce słabych i nieefektywnych instytucji państwowych elity rozbudowały sieci patronackie, które wypełniły powstałą lukę, zapewniając ludności dostęp do podstawowych dóbr i usług społeczno-ekonomicznych. System ten, oparty na klientelizmie i czerpiący z korupcji, stał się fundamentem utrzymywania władzy i poparcia wyborczego. Patronaż i klientelizm ograniczają realną sprawczość władzy ustawodawczej i wykonawczej oraz deformują funkcjonowanie całego procesu politycznego, redukując go do areny rywalizacji o dostęp do zasobów i potwierdzania zależności patronackich⁶¹. Konkurencja i wzajemna kontestacja w obrębie egzekutywy i legislatury prowadzą do częstych paraliżów instytucjonalnych. W rezultacie system konsocjonalny staje się nieoperacyjny i sprzyja stagnacji państwa, lecz jest jednocześnie utrwalany przez lojalności wytworzone w ramach sieci klientelistycznych⁶².

Jak zauważają Bassel F. Salloukh i współautorzy, zestaw tych praktyk reprodukuje tożsamości wyznaniowe w celu podtrzymania istniejących podziałów klasowych. Wzmacnia to strukturę społeczną opartą na dominacji zamożnych elit polityczno-biznesowych posiadających dostęp do zasobów oraz podporządkowanej im reszty społeczeństwa, uzależnionej od redystrybucji dóbr przez patronów⁶³. W celu legitymizacji tego modelu stosuje się strategię podziałów i antagonizmów, jednocześnie blokując rozwój organizacji i grup interesu o tożsamości innej niż wyznaniowa. Konfesjonalizm został w ten sposób przekształcony w kwestię bezpieczeństwa – każda próba reformy przedstawiana jest jako zagrożenie dla pokoju i współistnienia wspólnot. Nawet ograniczone inicjatywy modernizacyjne są wstrzymywane pod pretekstem ochrony

⁶⁰ *The Lebanese Constitution...*, s. 248.

⁶¹ A.N. Hamzeh, *Clientalism, Lebanon: Roots and Trends*, „Middle Eastern Studies” 2001, vol. 37, no. 3, s. 172.

⁶² J. Nagle, *Consociationalism is Dead! Long Live Zombie Power-Sharing!*, „Studies in Ethnicity and Nationalism” 2020, vol. 20, no. 2, s. 137-144, <https://doi.org/10.1111/sena.12329>.

⁶³ B.F. Salloukh i in., *The Politics of Sectarianism in Postwar Lebanon*, London 2015, s. 44-50.

stabilności, a działania środowisk niewyznaniowych są systematycznie marginalizowane⁶⁴. Elity nadają wyznaniowy wymiar nawet sporom o charakterze czysto politycznym, wykorzystując media do podsycania napięć i manipulowania opinią publiczną⁶⁵. Czołowi politycy są właścicielami największych stacji telewizyjnych i radiowych lub pozostają z nimi w ścisłych powiązaniach⁶⁶.

Nierozliczona przeszłość wojny domowej, rywalizacyjne zachowania elit oraz powierzchowne pojednanie tworzą trwałą atmosferę niepewności. W takich warunkach jednostki i grupy społeczne, mimo idei budowy ponadwyznaniowej wspólnoty narodowej, koncentrują się na utrzymywaniu bezpiecznych relacji w obrębie własnych wspólnot pochodzeniowych⁶⁷. Aspiracje reformatorskie wyrażane podczas protestów pozostają często na poziomie haseł. Ibrahim Halawi wskazuje dwa powody tej sytuacji: po pierwsze, protesty nadal funkcjonują w ramach identyfikacji wyznaniowych, co utrudnia powstanie szerokiej, realnej opozycji; po drugie, władza stosuje przemoc, kooptację i infiltrację organizacji społeczeństwa obywatelskiego, aby ograniczyć ich rozwój i zapobiec wyłonieniu się alternatywnych sił politycznych zdolnych podważyć *status quo*⁶⁸.

W praktyce zarówno formalna wielka koalicja w Radzie Ministrów, jak i nieformalny układ „wielkiej trójki” nie realizują zasad konsocjonalnego współrzędzenia. Libański model odszedł od norm demokracji i klasycznego konsocjonalizmu, przekształcając się w system *muhassassa*. Jak zauważa Charles Adwan, charakter libańskiego konsensusu politycznego wywodzi się z głęboko zakorzenionej tradycji *muhassassa*, czyli metody alokacji i dystrybucji udziałów. W państwie określanym mianem *dawlat al-muhassassa* (państwo przydziałów) elity polityczne – na drodze konfliktu i konfrontacji – wypracowują słaby i nietrwały konsensus. Utrzymanie stabilności politycznej odbywa się kosztem akceptacji korupcji i klientelizmu, stanowiących podstawę dystrybucji zarówno dóbr materialnych, jak i niematerialnych, zgodnie z hierarchią w relacjach patron – klient oraz układem sił politycznych w regionie. Korupcja jest społecznie tolerowana, o ile nie przekracza dopuszczalnych granic i pomaga w utrzymaniu pokoju. Konsensus oparty na takich zasadach umożliwia udział głównych aktorów w podziale władzy, lecz jednocześnie stwarza bodźce do cyklicznej mobilizacji w celu zwiększania udziału w przyszłych podziałach. Dlatego elity sięgają po ponadpaństwowe sieci patronackie, które przenikają się z lokalnymi strukturami klientelistycznymi, uzależniając Liban od dynamiki regionalnych stosunków międzynarodowych⁶⁹.

⁶⁴ C. Geha, *Co-optation, Counter-Narratives, and Repression: Protesting Lebanon's Sectarian Power-Sharing Regime*, „The Middle East Journal” 2019, vol. 73, no. 1, s. 9-28.

⁶⁵ V. Perthes, *Der Libanon nach dem Bürgerkrieg: Von Ta'if zum gesellschaftlichen Konsens?*, Baden-Baden 1994, s. 132.

⁶⁶ M. Fawaz, *The Role of The Media in a Precarious Plural Democracy: The Case of Lebanon*, Atlanta 2013.

⁶⁷ E. Picard, *Lebanon: A Shattered Country: Myths and Realities of the Wars in Lebanon*, New York 1996, s. 157.

⁶⁸ I. Halawi, *Lebanon's Political Opposition in Search of Identity: He Who Is without Sect among You Cast the First Stone*, „Nationalism and Ethnic Politics” 2024, vol. 30, no. 1, s. 132-137.

⁶⁹ Ch. Adwan, *Corruption in Reconstruction: The Cost of "National Consensus" in Post-War Lebanon*,

W systemie konsocjonalnym odpowiedzialność za utrzymanie stabilności i demokratycznego charakteru państwa spoczywa na kompetencjach i woli przywódców etnopolitycznych. To oni, kierując się umiarkowaniem i gotowością do kompromisu, powinni budować kulturę konsensusu. W Libanie trudno jednak wskazać taki model kultury politycznej. Przypadek ten pokazuje, że instytucje konsocjonalne mogą funkcjonować także poza ramami demokracji liberalnej, tworząc oligarchiczne warianty konsocjonalizmu.

MOŻLIWE KIERUNKI REFORM

Przyczyny niepowodzenia modelu w zapewnieniu stabilnego i demokratycznego państwa są złożone i wynikają z wielowarstwowej struktury libańskiego systemu. W niniejszym artykule skoncentrowano się wyłącznie na modelu konsocjonalnym i elitach politycznych jako jego kluczowym elemencie. Do najważniejszych barier demokratyzacji należą: silnie zakorzenione sieci wspólnotowe, system wyborczy wzmacniający segmentację oraz prawne ograniczenia utrwalające przynależność obywateli do wspólnot wyznaniowych. Słabościami modelu są jego korporacyjny charakter i komunalizm, które mogłyby zostać ograniczone poprzez reformy. Warunkiem ich przeprowadzenia jest jednak gotowość elit do otwarcia systemu na nowe grupy społeczne i polityczne o orientacjach niewyznaniowych. Problemem Libanu nie jest brak propozycji reform – są one znane od 1989 r. – lecz brak woli politycznej elit, które dla utrzymania dominacji poświęcają interes państwa i dobro wspólne. Libański badacz i premier Libanu od 2025 r., Nawaf Salam, podkreśla, że po wojnie wysunięto wiele propozycji reform systemu politycznego. Większość zgłoszonych propozycji dążyła do delikatnej reorganizacji konfesjonalizmu, ale żadna z inicjatyw nie znalazła poparcia wśród libańskich elit i parlamentarzystów⁷⁰. Nie należy również pomijać szerszego kontekstu regionalnego, który odgrywa istotną rolę w kształtowaniu polityki Libanu.

Protesty z 2019 r. pokazały jednak, że pojawia się przestrzeń dla organizacji i ruchów o tożsamości innej niż wyznaniowa. Kluczowym krokiem w kierunku poprawy funkcjonowania systemu byłoby odejście od korporacyjnej odmiany konsocjonalizmu na rzecz jego liberalnej formy, w której jednostki same określają swoje przynależności, a wyniki wyborów stanowią podstawę tworzenia koalicji *power-sharing*. Ochrona interesów wspólnot mogłaby zostać przeniesiona do izby wyższej parlamentu o stałym i proporcjonalnym składzie. Priorytetem pozostaje także wprowadzenie jednolitego świeckiego kodeksu cywilnego gwarantującego równość obywateli wobec prawa i sprzyjającego integracji społecznej.

Reformy prawa wyborczego okazały się dotąd niewystarczające. Mimo wprowadzenia systemu proporcjonalnego i głosu preferencyjnego, konstrukcja okręgów oraz mechanizmy

Center for International Private Enterprise, Washington, 1 I 2004, s. 5, [online] <http://www.cipe.org/sites/default/files/publication-docs/adwan.pdf>, 12 III 2025.

⁷⁰ N. Salam, *Ta'if Dysfunction the Need for Constitutional Reform*, [w:] *Breaking the Cycle: Civil Wars in Lebanon*, red. Y. Choueiri, London 2007, s. 307-323.

alokacji mandatów nadal sprzyjają dotychczasowym elitom politycznym i lokalnym notabloom⁷¹. Rzeczywista demokratyzacja reprezentacji wzmocniłaby rolę parlamentu i umożliwiła pociąganie elit do odpowiedzialności politycznej przed obywatelami.

Zasadniczym kierunkiem zmian musi być wzmocnienie instytucji państwowych oraz skuteczna walka z korupcją i klientelizmem. Tylko w ten sposób możliwe będzie odbudowanie zaufania obywateli i legitymizacji instytucji państwowych, co stanowi warunek dalszych reform w sferze gospodarczej, społecznej i sądowniczej.

Istotne znaczenie ma również pełne wdrożenie postanowień Karty Zgody Narodowej z at-Ta'if, w tym decentralizacja administracji, która odciążałaby centralny system *power-sharing* i poprawiała zarządzanie na poziomie lokalnym. Równolegle musi postępować proces pojednania narodowego, rozliczenia wojny domowej, budowy wspólnej przestrzeni publicznej oraz wzmacniania tożsamości narodowej.

ZAKOŃCZENIE

Analiza przypadku Libanu potwierdza zasadniczą tezę artykułu: **niepowodzenie konsocjonalizmu w tym państwie wynika przede wszystkim z działań elit politycznych, a nie z konstrukcji instytucjonalnej modelu *powersharing***. Przedstawione w tekście ustalenia pokazały, że choć konsocjonalizm stanowi ważną i teoretycznie spójną propozycję zarządzania konfliktami w społeczeństwach podzielonych, jego efektywność jest ściśle uzależniona od jakości przywództwa, kultury politycznej oraz zdolności instytucji do ewolucji i adaptacji. W Libanie warunki te nie zostały spełnione.

Mechanizmy współrządzenia, które zgodnie z porozumieniem z at-Ta'if miały zapewnić inkluzywność, równowagę segmentów i stopniową dekonfesjonalizację, zostały – jak wykazano w analizie – przechwycone przez elity wyznaniowe, dążące do utrzymania kontroli nad państwem poprzez klientelizm, korupcję i instrumentalizację tożsamości religijnych. W rezultacie system konsocjonalny został zdeformowany w kierunku **oligarchicznego układu *muhasassa***, opartego na logice podziału łupów, a nie na budowaniu ponadwyznaniowego konsensusu. Zamiast wzmacniać instytucje państwa, elity systematycznie je osłabiały, tworząc równoległe struktury patronackie i blokując wszystkie mechanizmy reform przewidziane w ramach procesu politycznego.

Przypadek libański nie stanowi więc dowodu na inherentną nieskuteczność konsocjonalizmu w społeczeństwach głęboko podzielonych. Przeciwnie, podkreśla on znaczenie kontekstu politycznego oraz roli elit, które mogą zarówno umożliwiać, jak i całkowicie uniemożliwiać funkcjonowanie tego modelu. W warunkach słabego państwa, braku odpowiedzialności politycznej i dominacji logiki patronackiej konsocjonalizm ulega deformacji, tracąc swoje demokratyczne założenia i prowadząc do paraliżu instytucjonalnego.

Jednocześnie mobilizacja obywatelska z 2019 r. pokazuje, że istnieje potencjał powstania ponadwyznaniowych form uczestnictwa, które mogłyby sprzyjać liberalizacji

⁷¹ *Parliamentary Elections 15.05.2022, Final Report*, EU EOM, European Union: Election Observation to the Republic of Lebanon, 2022, s. 5-8.

systemu. Realizacja takiego scenariusza wymagałaby jednak radykalnej zmiany podstaw elit, w tym ograniczenia klientelizmu, wzmocnienia instytucji państwowych oraz wdrożenia reform zwiększających równość obywateli wobec prawa i otwierających system polityczny na nowe siły społeczne. Bez tych elementów współrzędzenie może stabilizować pozycję elit, lecz niekoniecznie państwo ani demokrację.

W konsekwencji przypadek libański potwierdza, że model konsocjonalny sam w sobie nie jest dysfunkcyjny – jego efektywność zależy od jakości przywództwa politycznego i zdolności elit do działania w logice dobra wspólnego. Liban ilustruje przede wszystkim ryzyko wypaczenia *powersharing* w warunkach braku kultury politycznej opartej na współpracy i porozumieniu.

BIBLIOGRAFIA

- Adwan Ch., *Corruption in Reconstruction: The Cost of "National Consensus" in Post-War Lebanon*, Center for International Private Enterprise, Washington, 1 I 2004, s. 5, [online] <http://www.cipe.org/sites/default/files/publication-docs/adwan.pdf>.
- Agarin T., McCulloch A., *How Power-Sharing Included and Excluded Non-Dominant Communities: Introduction to the Special Issue*, „International Political Sciences Review” 2020, vol. 4, no. 1, s. 3-14, <https://doi.org/10.1177/0192512119873075>.
- Assis A., *Lebanon's Protest Movement off 2015 – 2019: A Comparative Analysis*, Fredrich Naumann Stiftung, 2021, [online] <https://www.freiheit.org/lebanon/lebanons-protest-movements-2015-and-2019-comparative-analysis>.
- At-Ta'if Agreement*, UN Documentation, 1989, [online] https://www.un.int/lebanon/sites/www.un.int/files/Lebanon/the_taif_agreement_english_version_.pdf.
- Bilani B., Najjar I., El-Gemayel A., *Personal Status*, [w:] *The Lebanese Legal System*, red. A. El-Gemayel, Washington, D.C 1985, s. 267-390.
- Bogaards M., *Formal and Informal Consociational Institutions: A Comparison of the National Pact and the Taif Agreement in Lebanon*, „Nationalism and Ethnic Politics” 2019, vol. 25, no. 1, s. 27-42, <https://doi.org/10.1080/13537113.2019.1565176>.
- Bogaards M., *How Democratic is Consociational Democracy?*, The European Consortium for Political Research, General Conference, University College, Dublin 2024.
- Conflict Resolution in the Arab World: Selected Essays*, red. P. Salem, Beirut 1997.
- Corm G., *The War System: Militia Hegemony and Reestablishment of the State*, [w:] *Peace for Lebanon? From War to Reconstruction*, red. D. Collings, London 1994, s. 215-230.
- Daalder H., *On the Origins of the Consociational Democracy Model*, „Acta Politica” 1984, vol. 19 (1), s. 97-116.
- Daalder H., *The Consociational Democracy Theme*, „World Politics” 1974, vol. 26, s. 604-621, <https://doi.org/10.2307/2010104>.
- Democracy Index 2023: EIU Report*, The Economist Intelligence, 2023, [online] <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2024/>.
- Dib K., *Warlords and Merchants: The Lebanese Business and Political Establishment*, Berkshire 2004.

- Fawaz M., *The Role of The Media in a Precarious Plural Democracy: The Case of Lebanon*, Atlanta 2013.
- Geha C., *Co-optation, Counter-Narratives, and Repression: Protesting Lebanon's Sectarian Power-Sharing Regime*, „The Middle East Journal” 2019, vol. 73, no. 1, s. 9-28.
- Haken N. i in., *Fragile State Index. Final Report 2023 – Annual Report*, The Found for Peace 2023, [online] <https://fragilestatesindex.org/2023/06/14/fragile-states-index-2023-annual-report/>.
- Halabi F., *From “Overthrowing the Regime” to “All Means All”: An Analysis of the Lebanonisation of Arab Spring Rhetoric*, Arab Reform Initiative, 18 XII 2019, [online] <https://www.arab-reform.net/publication/from-overthrowing-the-regime-to-all-means-all-an-analysis-of-the-lebanonisation-of-arab-spring-rhetoric/>.
- Halawi I., *Lebanon's Political Opposition in Search of Identity: He Who Is without Sect among You Cast the First Stone*, „Nationalism and Ethnic Politics” 2024, vol. 30, no. 1, s. 127-144, <https://doi.org/10.1080/13537113.2023.2189084>.
- Halpern S., *Consociational Democracy and the Dangers of Politics as Science*, PhD Thesis, Oxford University, Oxford 1984.
- Hamzeh A.N., *Clientalism, Lebanon: Roots and Trends*, „Middle Eastern Studies” 2001, vol. 37, no. 3, s. 167-178.
- Harb I., *Lebanon's Confessionalism: Problems and Prospects*, United States Institute of Peace, 2006, [online] <https://web.archive.org/web/20090715060640/http://www.usip.org/resources/lebanons-confessionalism-problems-and-prospects>.
- Horowitz D., *Ethnic Group in Conflict*, Berkeley 1985.
- Hourani A., *The Emergence of the Modern Middle East*, Berkeley 1981.
- Huntington S.P., *Reform and Stability in a Modernizing, Multi-Ethnic Society*, „Politikon” 1981, vol. 8, s. 8-26, <https://doi.org/10.1080/02589348108704792>.
- Khatib K., *17 October 2019 Revolution in Lebanon: A Preliminary Analysis*, [w:] *New Wave of Revolutions in the MENA Region: A Comparative Perspective*, red. L. Issaev, A. Korotayev, Cham 2022, [online] https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-15135-4_4.
- Komunalizm, hasło [w:] *Słownik języka polskiego PWN*, [online] <https://sjp.pwn.pl/slowniki/komunalizm.html>.
- The Lebanese Constitution*, „Arab Law Quarterly” 1997, vol. 12, no. 2, s. 224-261.
- Lebanon Sinking (To the Top 3)*, Lebanon Economic Monitor, World Bank, 2021, [online] <https://documents1.worldbank.org/curated/en/394741622469174252/pdf/Lebanon-Economic-Monitor-Lebanon-Sinking-to-the-Top-3.pdf>, 23 XII 2023.
- Lemarchand R., *Consociationalism and Power Sharing in Africa: Rwanda, Burundi and the Democratic Republic of the Congo*, „African Affairs” 2007, vol. 106, no. 422, s. 1-20.
- Lewis W.A., *Politics in West Africa*, London 1965.
- Lijphart A., *Consociational Democracy*, „World Politics” 1969, vol. 21, no. 2, s. 207-225, <https://doi.org/10.2307/2009820>.
- Lijphart A., *Consociational Theory: Problems and Prospects: A Reply*, „Comparative Politics” 1981, vol. 13, no. 3, s. 355-359, <https://doi.org/10.2307/421902>.
- Lijphart A., *Constitutional Design for Divided Societies*, „Journal of Democracy” 2004, vol. 15, no. 2, s. 96-109.

- Lijphart A., *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*, New Haven–London 1977.
- Lijphart A., *Power-Sharing in South Africa*, Berkeley 1984.
- Lijphart A., *Self-Determination versus Predetermination of Ethnic Minorities in Power Sharing Systems*, [w:] A. Lijphart, *Thinking about Democracy*, New York 2008.
- Lijphart A., *The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands*, Berkeley 1968.
- Lijphart A., *The Puzzle of Indian Democracy: A Consociational Interpretation*, „American Political Science Review” 1996, vol. 90, no. 2, s. 258-268, <https://doi.org/10.2307/2082883>.
- Lijphart A., *Thinking about Democracy: Power Sharing and Majority Rule in Theory and Practice*, London–New York 2008.
- Lorwin V.R., *Segmented Pluralism: Ideological Cleavages and Political Cohesion in the Smaller European Democracies*, „Comparative Politics” 1971, vol. 3, no. 2, s. 141-175, <https://doi.org/10.2307/421297>.
- Lustick I., *Lijphart, Lakatos, and Consociationalism: Almond and Lijphart: Competing Research Programs in an Early-Lakatosian Mode*, „World Politics” 1997, vol. 50, no. 1, s. 88-117, <https://doi.org/10.1017/s0043887100014738>.
- McCulloch A., *Consociational Settlements in Deeply Divided Societies: The Liberal-Corporate Distinction*, „Democratization” 2014, vol. 21, no. 3, s. 501-518, <https://doi.org/10.1080/13510347.2012.748039>.
- McGarry J., O’Leary B., *Consociational Theory, Northern Ireland’s Conflict, and its Agreement. Part 1: What Consociationalists Can Learn from Northern Ireland*, „The Government and Opposition” 2006, vol. 41, no. 1, s. 43-63.
- McGarry J., O’Leary B., *Iraq’s Constitution of 2005: Liberal Consociation as Political Prescription*, „International Journal of Constitutional Law” 2007, vol. 5, no. 4, s. 670-698, <https://doi.org/10.1093/icon/mom026>.
- Nagle J., *Consociationalism is Dead! Long Live Zombie Power-Sharing!*, „Studies in Ethnicity and Nationalism” 2020, vol. 20, no. 2, s. 137-144, <https://doi.org/10.1111/sena.12329>.
- Najem T., *Lebanon: The Politics of Penetrated Society*, London 2012.
- Nordlinger E.A., *Conflict Regulation in Divided Societies*, Cambridge 1972.
- O’Leary B., *Debating Consociational Politics: Normative and Explanatory Arguments*, [w:] *From Power-Sharing to Democracy*, red. S. Noel, Montreal 2005, <https://doi.org/10.1515/9780773573109-002>.
- Parliamentary Elections 15.05.2022, Final Report*, EU EOM, European Union: Election Observation to the Republic of Lebanon, 2022.
- Perthes V., *Der Libanon nach dem Bürgerkrieg: Von Ta’if zum gesellschaftlichen Konsens?*, Baden-Baden 1994.
- Picard E., *Is the Consociational System Reformable?*, HAL Open Science, 2015.
- Picard E., *Lebanon: A Shattered Country: Myths and Realities of the Wars in Lebanon*, New York 1996.
- Poverty in Lebanon: Solidarity Is Vital on Address the Impact of Multiple Overlapping Shocks*, UN, Beirut, VIII 2020, [online] <https://digitallibrary.un.org/record/3895004?ln=fr&cv=pdf>.
- Powell Bingham G., Jr., *Social Fragmentation and Political Hostility. An Austrian Case Study*, Stanford 1970.

- Powell Bingham G., Jr., *Political Cleavage Structure, Cross-Pressure Processes, and Partisanship: An Empirical Test of the Theory*, „American Journal of Political Science” 1976, vol. 20, no. 1, s. 1-23, <https://doi.org/10.2307/2110506>.
- Powell Bingham G., Jr., *Review of Arend Lijphart's Democracy in Plural Society*, „American Political Sciences Review” 1979, vol. 73, no. 1, s. 295-297, <https://doi.org/10.2307/1954827>.
- Reilly B., *Democracy in Divided Societies: Electoral Engineering for Conflict Management*, Cambridge 2001.
- Reynolds A., *The Architecture of Democracy: Constitutional Design, Conflict Management, and Democracy*, Oxford 2002.
- Salam N., *Ta'if Dysfunction the Need for Constitutional Reform*, [w:] *Breaking the Cycle: Civil Wars in Lebanon*, red. Y. Choueiri, London 2007, s. 307-323.
- Salamey I., *The Government and Politics of Lebanon*, London 2014.
- Salloukh B.F., *The State of Consociationalism in Lebanon*, „Nationalism and Ethnic Politics” 2023, vol. 30, no. 1, s. 1-20, <https://doi.org/10.1080/13537113.2023.2187970>.
- Salloukh B.F. i in., *The Politics of Sectarianism in Postwar Lebanon*, London 2015.
- Shehadeh L.R., *The Legal Status of Married Women in Lebanon*, „International Journal of Middle East Studies” 1998, 30, no. 4, s. 501-519, <https://doi.org/10.1017/S0020743800052533>.
- Steiner J., *Amicable Agreement versus Majority Rule*, Chapel Hill 1974.
- Steiner J., *The Consociational Theory and Beyond*, „Comparative Politics” 1981, vol. 13, no. 3, s. 339-354, <https://doi.org/10.2307/421901>.
- Stojanović N., *Democracy, Ethnoiracy, and Consociational Demoiracy*, „International Political Science Review” 2020, vol. 42, no. 1, s. 30-43.
- Taylor R., *Consociational Theory, McGarry and O'Leary and the Northern Ireland Conflict*, New York 2009.
- Trzciński K., *Hybrydowe power-sharing. Koncepcja i instytucje*, „Studia Polityczne” 2020, t. 48, nr 3, s. 11-32, <https://doi.org/10.35757/STP.2020.48.3.01>.
- van Schendelen M.P.C.M., *Consociational Democracy: The Views of Arend Lijphart and Collected Criticisms*, „Political Science Reviewer” 1985, vol. 15 (1), s. 143-183.
- Ziadeh H., *Sectarianism and Inter-Communal National-Building in Lebanon*, London 2006.

Katarzyna Amador DZIEDZIC – doktor nauk społecznych w dyscyplinie nauk o polityce i administracji, politolożka oraz kulturoznawczyni. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się na stosunkach międzynarodowych w regionach Bliskiego Wschodu i Afryki, ze szczególnym uwzględnieniem mechanizmów podziału władzy (*power-sharing*) oraz instytucjonalnych metod łagodzenia konfliktów etnicznych. Jest autorką publikacji poświęconych teorii demokracji konsocjonalnej na przykładzie Libanu, a także prac dotyczących Libanu, Hezbollahu oraz szyizmu. W kręgu jej zainteresowań badawczych pozostają również przemiany społeczno-polityczne w państwach Afryki Południowej oraz zagadnienia zrównoważonego rozwoju i transformacji energetycznej w Afryce i Azji.